

НОМХОН ДАЛАЙН ТӨРЛИЙН ИДЭВХИТЭЙ ЗАХАД ОРОГЕНЕЗ ХЭДИЙД ЭХЭЛЖ, ХЭДИЙД ДУУСДАГ ВЭ?

Ж.БЯМБА

МУИС. Газарзүй-геологийн факультет

Энэхүү мэдээлэлд бид зөвхөн далайн царцдастай структур эх газрын царцдастай болоход заавал дамждаг шилжилтийн царцдастай структур буюу орогенезийн тухай авч үзлээ. Гэхдээ шилжилтийн хөгжлийн үе шат хэзээ эхэлж хэдээ дуусдаг болохыг мэдэж байхад илүүдэх юмгүй. Мөн шилжилтийн хөгжлийн үед геотектоникийн ямар явц болдгийг бас мэдэж байвал зохино.

Далайн плитийн хэмжээнд үүсэж байгаа шилжилтийн бүс бол нэг бол далайн плитийн хэмжээнд хурдас хуримтлал нэмэгдэж плитийн хэмжээнд тасрал явагдсанаас (автохтон замаар), эсвэл далай дээр байгаа уул, арал, өргөгдөл зэрэг эерэг элементүүдийг ашиглан сүбдүкц явагдвал (автохтон) тус тус үүснэ. Ингэж сүбдүкцийн явц эхлэж шургасан плит Бенъофын бүсэнд хүрэн ондор температурт ортон Si, Al, Na, K, Mn, Mg, Ca зэрэг том диаметртэй, хөнгөн ионтой голдуу лигофилийн элементүүд дээш шилжих замдаа хэсэгчилсэн хайлалтыг дагуулан улмаар гадаргад бялхахаас гадна, зарим хэсэг нь гүнд талсжиж интрузивийг хэлбэржүүлнэ.

Энэ үеэс л орогенезийн хөгжил эхэлсэн гэж үзэж болно. Эхний түрэлтийн энэ магм бол натри нь калигаас давамгайлсан найрлагатай толеитын эгнээний вулканит ба интрузивийг үүсгэнэ.

Энэ сүбдүкцийн явцын дараа дараагийн магмын түрэлт бол голдуу царцдасаар бохирдон калигаар баяжсан байх учир андезит гранодиорит, гранит зэрэг андезитийн эгнээний магматизм зонхилсон байна. Энэ үеэс л коллизын хөгжил эхэлнэ. Тэгэхээр коллиз бол орогенезийн хөгжлийн нэгэн хэсэг юм. Коллизын явцад бүрэн тогтворжоогүй (хагас тогтворжисон) эх газар үүснэ. Өөрөөр хэлбэл гранит-метаморф үе үүснэ.

Харин энэ хагас тогтворжисон эх газар нь коллизын дараахи өргөгдлийг дамжин хожуу орогенезийн шүлтлэг ба шүлтлэгдүү гранитоид түрснээр бүрэн тогтворжисон эх газар өөрөөр хэлбэл эх газрын царцдас хэлбэржиж дууссан гэсэн үг.

Шилжилтийн царцдастай структурийн хэмжээнд доорхи геологийн явцууд болдог.

1. 10 орчим км тунамал-вулканоген хурдас хуримтална.
2. Шохойлог(кальцлаг)-шүлтлэг тасралтгүй ялгарсан найрлагатай вулканит бялхана.
3. Мөн тийм найрлагатай гранитоид түрнэ.
4. Гол атираажилт болно.
5. Бүсийн метаморфизм явагдана.
6. Калийн анхны метасоматоз болно.
7. Царцдас зузаарч 10-15 км хүрнэ.

8. Уул үүсэж ихээхэн хэрчигдсэн гадаргатай рельеф буй болно.

Энэ бүгдээс дүгнэлт хийж үзвэл орогенез бол сүбдүкцээс эхлээд хожуу ороген хүртэл явагддаг нь харагдаж байна. Эх газрын царцдас үүсэх явц бол сүбдүкцийн явцаас арай хожуу коллизоор кали гранитоид түрснээр эхлээд орогенезтэй хамт дуусдаг гэж үзэж болно.

Дүгнэлт.

1. Орогенез бол шилжилтийн хугацааг нийтэд нь хамардаг байна.
2. Гранит-метаморф үе үүсэх явц нь калийн гранитоид түрснээр (коллизоор) эхлэх бөгөөд эх газрын царцдас хэлбэржилтийн эхлэл нь болдог байна.
3. Орогенезийн явцад геологийн олон үйл явдал болдог нь далайн төрлийн царцдас эх газрын төрлийн царцдас болж хувирах шилжилтийн гол хүчин зүйл болно.